

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291428>

ТАРАНЧЕНКО О. Г.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Кандидат мистецтвознавства, доцент, професор кафедри історії української музики та музичної фольклористики (Київ, Україна).

Taranchenko, Olena. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music. Candidate of Art Criticism (PhD), Associate Professor, Professor at the Department of History of the Ukrainian Music and Musical Ethnology (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8038-8927>

© Таранченко О. Г., 2023.

МИКОЛА ЛИСЕНКО

У ДЗЕРКАЛІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ ЕПОХИ

**MYKOLA LYSENKO IN THE MIRROR
OF THE CIVILIZATIONAL CHALLENGES AROUSED
BY THE EPOCH**

Нинішній, 180-річний ювілей Миколи Лисенка відбувається в умовах війни. Здається, у цій ситуації, як ніколи, ущільнився час, неповний рік воєнних дій становить цілу епоху, цивілізаційні виклики якої ще більше загострили питання життєздатності, єдності та гідності нації. У такі зламні моменти історії закономірно зростає роль зброї духовної, морального оперття, досвіду визначних діячів — «духовних маяків нації», що усвідомлюються як сутнісні орієнтири на шляху до непоборності, обстоювання найвищих етичних цінностей буття. Поруч із Тарасом Шевченком такою по-статтю в музичній культурі України є Микола Лисенко. Він — уособлення митця-будителя. Завдяки його потужній діяльності українська музична культура сягнула «вищих регістрів» національного самовизначення, набула загальнонародного виміру. В індивідуально-художньому досвіді М. Лисенка поєднались неповторна українська музично-інтонаційна характерність з універсальністю європейської традиції,

а ментальні культурні коди — з головними модерними естетичними прагненнями сучасності.

Життя музики М. Лисенка за різних культурно-політичних умов набувало значущих ознак і смислів. Кожне наступне покоління віднаходило в його спадщині нові відтінки і нюанси звучання, відкривало нові змістовні глибини, які спонукали нуртувати думку, емоції, заохочуючи до нового прочитання Лисенкових творів, завжди актуальних.

Які кодові знаки музики М. Лисенка суголосні нинішньому історичному моменту, коли питання існування нації та її культури, необхідності опору насильству, злу, жорстокості, страху постали з небувалою гостротою? Що змінилося в нашому розумінні / баченні постаті композитора-класика? Які смисли, наративи спадщини митця оприявлює сьогоднішня?

У такому значенні сучасний лисенкознавчий дискурс видається багаторівневим. У світлі цивілізаційних викликів часу по-новому структурується наше сприйняття цього унікального у своїй універсальності, національного явища. Проакцентую лише деякі з них.

Потужна постать М. Лисенка асоціюється з магічним кристалом, у якому сфокусована й віддзеркалена сутність українства в комплексі його складових — інтелектуальних, культурно-історичних, філософських, моральних, гуманістичних. Лисенкова парадигма українства, корелятом якої є перехідна епоха, сформована й осмислена на власному соціальному, життєвому, художньо-мистецькому досвіді. Вона становить результат свідомого вибору власної долі, узятої на себе багатотрудної «місії працівника рідної ниви». У складних імперських соціально-політичних умовах такий вибір українства й ширше — долі нації — був відповідальним, украй сміливим і беззастережним. Це визначило своєрідну філософію життя М. Лисенка, яка, розгортаючись в індивідуальному часі і просторі, вплинула в історичній перспективі на творення національної культури.

У такій морально-ціннісній площині формувався і поставав знаковий «культурний код М. Лисенка». У його системі координат одне із важливих місць посідають питання, які порушував митець свідомо і які потребували його щоденної

уваги, зокрема — самототожності й самовизначеності української музичної культури, її європейськості, національної своєрідності музичної мови, місії митця тощо. Вони не були для М. Лисенка абстрактними, а визначали розгорнуту, послідовну програму дій, над завдання якої — «вивести українську національність <...> на європейський шлях, в велику минуту представити Україну перед лицем всіх слов'янських братніх народів і європейських мужів в сфері искусства» [Лисенко, 2004, с. 365]. Постійно виборюючи таку мету, М. Лисенко власним прикладом і силою переконання справляв значний вплив на суспільство, особливо на молодь. Для нього не було дріб'язкових питань: чи то у справі об'єднання українців, організації музичного, культурно-громадського життя, чи то написання й видання українських творів, їх належного виконання і поширення. Він закликав митців, свідомих громадян присвятити справі українства всю свою «енергію, труд, смілость». І тоді «у народу, позбавленого державного життя, виростає розуміння: НАЦІЯ» [Старицька-Черняхівська, 2003, с. 239]. Сьогодні для нас пророчче звучать слова композитора, що «віра в певність своєї справи переможе все» [цит. за: Старицька-Черняхівська, 2003, с. 237].

Нині питання гідного просування у світі української музичної культури як репрезентації нації набуває не меншої гостроти. У цьому розумінні, М. Лисенко подає нам урок мудрості, дієвості, громадянської мужності і принциповості. Він передбачав непростий, драматичний процес самоствердження української музики на міжнародних обширах. У контексті нинішніх цивілізаційних викликів, Лисенкова життєтворчість, його спадщина сприяють взаєморозумінню людей світу, усвідомленню сутності українства. Сьогодні в живому звучанні його музики світ чує концентроване вираження енергії нації, «духу, що тіло рве до бою». Знаменним інтонаційним утіленням цієї ідеї стала геніальна початкова вступна тема з опери «Тарас Бульба» М. Лисенка, що набула панзнакового вираження. Вона — уособлення Духу «лицарсько-козацького», героїчного, що закорінений в етичних категоріях волі, віри, пряmostояння, історичної пам'яті.

Того духу, що протистояв і нині протистоїть ворожій, варварсько-загарбницькій, ординській ментальності сусідів.

Композитор був беззастережним до тих, хто намагався знищити українську культуру, музику. Тут виявлялись притаманні йому непохитність громадянської позиції, категоричність і та особлива «сила переконання, що дала нашому композиторові залізну волю, зігнути яку не могли ні зовнішні бурі, ні дрібниці життя, що звалювались усім тягарем на нього» [Старицький, 1968, с. 61].

Митець і людина з «відкритим чулим серцем», М. Лисенко спрямовував свій погляд не тільки на час теперішній, а й у час прийдешній. Він передбачав подальший непростий, сповнений драматизму процес самоствердження сучасної української нації та її музичної культури у світі. Стоїчно долаючи перепони в умовах тотальної соціально-політичної заблокованості нації, композитор свідомо творив майбутнє нашої музики, подаючи нам, сьогodнішнім, урок громадянської мужності, віри, принциповості. Усе це, за влучним висловом М. Старицького, «піднімає його біографію до загальнолюдського інтересу і з справедливістю ставлять його в ряди героїв людського духу» [Старицький, 1968, с. 62].

Саме зараз, коли людство з тривогою і надією вдивляється в Україну, проблеми, які вирішував композитор-класик, не тільки не втратили для суспільства своєї актуальності, а й набули нових онтологічних смислових акцентів. Вони становлять сутнісні основи «гуманітарної аури нації» (Ліна Костенко), визначають її присутність у світі.

Список використаної літератури

1. Лисенко М. В. Лист до Г. І. Маркевича. 10.08.1903 р.
// Лисенко М. В. Листи / упоряд. Р. М. Скорульська. Київ : Муз. Україна, 2004. С. 365–366.

2. Старицька-Черняхівська Л. М. Спогади про М. В. Лисенка
// Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. Т. 1 / упоряд. текстів, передм. покажчик і комент. Р. Я. Пилипчука. Київ : Муз. Україна, 2003. С. 231–245.

3. Старицький М. П. До біографії М. В. Лисенка
// М. В. Лисенко у спогадах сучасників / упоряд. О. М. Лисенко, ред. Р. Я. Пилипчука. Київ : Муз. Україна, 1968. С. 7–62.